

Religionsfrihed

Undervisningshæfte II

Religionsfrihed og krænkelser

Undervisningsmaterialet Religionsfrihed er udarbejdet i 2015 af

Folkeskolens Skoletjeneste i Kgs. Lyngby – Rudersdal
Lundtofte Kirkevej 3
2800 Kgs. Lyngby
www.kirke-skole.dk - skoletjeneste@gmail.com

Materialet er udarbejdet af
cand.pæd. Poul Astrup

Materialet består af følgende dele:

1. Undervisningshæfte I: Religionsfrihedens Historie og dokumenter
2. Undervisningshæfte II: Religionsfrihed og krænkelse
3. Undervisningshæfte III: Religioner og livssyn
4. Elevopgaver for grundskolen og gymnasiet
5. Lærervejledning for grundskolen
6. Lærervejledning for gymnasiet
7. Netavisen Sameksistens' digitale magasiner: Religionsfrihed
8. Filmen "Om guder og mænd" af Xavier Beauvois fra 2010

Materialet kan frit benyttes til undervisning og er tilgængeligt via hjemmesiden www.kirke-skole.dk og øvrige skoletjenesters hjemmesider tilsluttet "Landsnetværket af Folkekirkelige Skoletjenester".

Materialet må kun bruges i undervisningsøjemed og må ikke videreformidles i anden form end ved at downloade fra ovenstående hjemmesider. Materialet vil løbende blive opdateret og rettet for fejl og skævheder. Vi tager gerne imod forslag til forbedringer på: skoletjeneste@gmail.com.

Undervisningsmaterialet *Religionsfrihed* blev udviklet i første runde i skoleåret 2014/2015 til brug for folkeskolens ældste klassetrin i et samarbejde med netavisen Sameksistens ved redaktør Bent Dahl Jensen og lærer Mogens Kristensen, Lundtofte skole. I skoleåret 2015/2016 er materialet nyskrevet og fagligt udvidet, og det nu retter sig såvel imod de ældste elever i folkeskolen som mod gymnasiet.

En særlig tak til seniorforsker Marie Juul Petersen, Dansk Institut for Menneskerettigheder, for kritik og konstruktive forslag til Undervisningshæfte I og II. Redaktør Bent Dahl Jensen fra netavisen Sameksistens har gennem hele forløbet været en væsentlig samarbejdspartner og netavisen Sameksistens er i kraft af dens politiske og religiøse uafhængighed væsentlig for materialet saglighed og løbende opdatering. Endvidere har Birger Nygaard fra Folkekirkens Mellemkirkelige Råd bidraget med inspiration og materialer til projektet.

Undervisningshæfte III om "Religioner og livssyn" har været gennemset af repræsentanter fra forskellige religioner. Tak til forfatter og foredragsholder om islam Amina Tønnesen, Henrik Pundik fra Det jødiske Samfund i Danmark og næstformand i Ateistisk selskab Nana Prentø. Desuden tak for kritik og input fra Jonas Adelin Jørgensen og John Rydahl.

Ansvarlig for den foreliggende tekst er alene Folkekirkens Skoletjeneste i Kgs.Lyngby - Rudersdal

Indholdsoversigt

	Side
Hvad betyder religionsfrihed?	4
• Grader af religionsfrihed	5
• Krænkelser af religionsfriheden	6
Sekularisering	8
• Religionsfavoriserende love	8
• Religionsneutrale love	9
• Sekularisme	9
• Religion i det offentlige rum	10
• Samtale og debat om religion i det offentlige rum	11
Frihed og frisind	12
Religionsfrihed i konflikt med andre rettigheder	13
• Kvinders rettigheder	13
• Homoseksuelle	13
• Ytringsfriheden	14
• Børns rettigheder	14
• Rituel slagtning af dyr	15
Samvittighedsfrihed og frihedsrettigheder for mindretal	16

Hvad betyder religionsfrihed?

Retten til at have og retten til at udøve en religion kendetegner religionsfrihedsbegrebet. I dette kapitel får du indblik i, hvad det eksempelvis kan være for rettigheder, men også hvilke begrænsninger der kan være nødvendige for ikke at begrænse andres rettigheder og friheder. Kapitlet kaster lys over, hvordan lande i verden har forskellige grader af religionsfrihed, på trods af, at langt de fleste lande i verden har tiltrådt Verdenserklæringen om menneskerettigheder fra 1948.¹ Og som du også vil kunne læse, skelnes der mellem krænkelse af religionsfrihed, der på den ene side foretages af statsmagten og på den anden side af civilsamfundet.

Frihed og ret til at have en religion vil sige:

- Det enkelte menneskes frihed og ret til at have en religion gælder *ubegrænset*. Religionsfriheden er en del af et menneskets ånds- og tankefrihed
- Det enkelte menneskes frihed og ret til at have en religion indebærer friheden og retten til *ikke* at have en religion. Det kaldes også retten til at være *a-religiøs*
- Det enkelte menneskes frihed og ret til at have en religion indebærer både retten til at vælge en religion, til at skifte religion og til at forlade sin religion. Det kaldes også retten til at *konvertere*
- Religionsfrihed omfatter også retten til at være *militærnægter*

Frihed og ret til at udøve sin religion vil sige:

- Hvilke rettigheder har man til at udøve sin religion?
  - man må forsamles og fx holde møder og gudstjeneste
  - man må bygge lokaler og huse til religiøse formål
  - man må lave religiøse ting og genstande
  - man må skrive, udgive bøger og udbrede sin religion
  - man må undervise og etablere teologiske læresteder
  - man må indsamle penge til religiøse formål
  - man må uddanne religiøse ledere og lærere
  - man må fejre religiøse højtider og hviledage
  - man må kommunikere frit med andre om sin religion nationalt og internationalt
  - man må vise og bære religiøse symboler
- Forældre har ret til at opdrage deres børn i overensstemmelse med deres religion:
  - den religiøse opdragelse skal respektere barnets voksende evne til selv at kunne tage stilling
  - børn må ikke imod deres forældres ønske tvinges til at deltage i en *konfessionel* undervisning i skolen. Hvis religionsundervisningen er konfessionel skal der gives forældrene mulighed for at søge barnet fritaget for undervisningen. Konfessionel undervisning vil sige en undervisning, der er i overensstemmelse med én religion/konfession, og er derfor en *ensidig* religiøs påvirkning og opdragelse

---

¹ Se Undervisningshæfte I, side 12

- Det enkelte menneskes ret til at udøve sin religion betyder, at arbejdsgivere bør være fleksible over for ansattes religionsudøvelse og søge at give *rimelige* vilkår for religionsudøvelsen. Hvad det nærmere vil sige afhænger af arbejdspladsen og af arbejdets art. Det sker i en dialog mellem arbejdstager og arbejdsgiver.
- Det enkelte menneskes ret til at udøve sin religion indebærer også retten til såvel at debattere som at *kritisere* andre religioner og livsanskuelser
  - Friheden til at kritisere en religion indebærer også en frihed til humor og latterliggørelse
  - Den lovlige grænse for humor og latterliggørelse fastsættes i Danmark af domstolene
  - Spot og forhånelser vurderes af domstolene i forhold til blasfemiparagraffen (§ 140)
- Det enkelte menneskes ret til at udøve sin religion er *begrænset* af visse nødvendige årsager
- Begrænsningerne skal fremgå af landets love og være nødvendige i et demokratisk samfund for at sikre andres ret, frihed og sikkerhed:
  - man må i sin religionsudøvelse ikke opfordre til vold eller chikane af andre
  - man må i sin religionsudøvelse ikke forstyrre den offentlige orden og sikkerhed
  - man må i sin religionsudøvelse ikke bryde eller opfordre til brud på de gældende regler for sundhed og sædelighed (moralsk og anstændig opførsel)
- Begrænsningerne af religionsudøvelsen må ikke være diskriminerende, dvs. rettet imod én eller flere bestemte gruppers religionsudøvelse, men skal gælde for alles religionsudøvelse

Grader af religionsfrihed

I de fleste af verdens lande er religionsfriheden begrænset. Næsten alle verdens lande har ganske vist tiltrådt *Verdenserklæringen om Menneskerettigheder fra 1948*, men fortolker religionsfriheden meget forskelligt.

I de fleste lande kan du godt selv have en tro, som andre ikke har, bare du beholder troen inde i dig selv. I mange lande vil det også tilladt at mødes *privat* til et religiøst arrangement, men ikke at afholde *offentlige* møder.

I mange lande er der store begrænsninger i forhold til at *kritisere* den officielle religion. I et land som Pakistan vil kritik af den officielle religion (islam) blive regnet for blasfemi og straffet som sådan. Det er ligeledes ofte heller ikke tilladt at udbrede sin religion, - at *missionere*.

Særligt friheden til at skifte religion, at *konvertere*, medfører voldsomme konsekvenser i mange lande som udstødelse af det sociale fællesskab og i værste tilfælde idømmes konvertitten dødsstraf af statsmagten, eller også sørger familien eller radikaliserede for drab på konvertitten.

Øvelse F:

Overvej hvilke vanskeligheder eller konsekvenser det kunne medføre, hvis du selv eller én i din nære familie skiftede religion eller frasagde sig sin religion.

Krænkelser af religionsfriheden

Krænkelser af religionsfriheden kommer grundlæggende to forskellige steder fra: Fra *statsmagten* eller netop *ikke* fra statsmagten, dvs. fra *civilsamfundet*, der er et lands borgere eller grupper af borgere.

Eksempler på krænkelser af religionsfriheden

Krænkelser begået af staten

- **Forbud mod religion generelt.** Albanien erklærede sig i 1967 for verdens første ateistiske stat og vedtog i 1976 en forfatning, der slog fast, at "staten anerkender ingen form for religion og støtter ateistisk propaganda for at rodfæste den videnskabelige materialistiske verdensanskuelse i menneskene". I november 1990 blev religionsudøvelse igen tilladt i Albanien.²
- **Forbud mod eller diskrimination af en religion og/eller et trossamfund.** Fx bliver baha'i-samfundet diskrimineret i Iran. Det samme gælder Ahmadiyya-bevægelsen i Pakistan.
- **Begrænsning af religion i det offentlige rum/institutioner.** I Frankrig, hvor der er en stærk sekularisme, er det fx forbudt at bære religiøse kendetegn i offentlige skoler og universiteter. I Frankrig og Belgien er det forbudt i det offentlige rum at bære klædedragter, der dækker hele kroppen bortset fra øjnene (som fx niqab og burka).
- **Begrænsning af religiøse gruppers rettigheder.** Som eksempel kan nævnes forsøg på at begrænse eller forbyde jødiske og muslimske traditioner for omskæring af drenge og rituelle slagtinger af dyr.
- **Diskrimination af en eller flere religiøse grupper.** Der kan forekomme diskrimination i fx uddannelsessystemet, i militæret og politiet, i sundhedsvæsenet, på andre offentlige arbejdspladser, i offentligt ejede/kontrollerede medier. Diskriminationen kan bestå i, at personer fra et bestemt trossamfund ikke kan få lederposter i militæret, på universiteter mv.
- **Diskrimination som følge af en religion eller et trossamfunds særstilling i samfundet.** I et overvejende muslimsk land som Egypten har kristne – i hvert fald i perioder – oplevet diskrimination, når de har søgt om tilladelse til at opføre nye kirker eller udvide eksisterende.
- **Chikane af trossamfund og religiøse grupper.** Chikanen kan være kampagner mod en bestemt religion eller trossamfund. I 2015 har kinesiske myndigheder fx ført en alkoholkampagne i en provins med mange muslimer, og i en anden provins har de fjernet kors fra kirkebygninger.
- **Forfølgelse af en eller flere religiøse grupper.** I Nordkorea er flere tusinde troende fra forskellige trossamfund fængslet.
- **Manglende evne/vilje til at beskytte religiøse samfund mod overgreb fra civilsamfundets side.** Selv om et land officielt garanterer religionsfrihed, er det ikke sikkert, at landets myndigheder gør tilstrækkeligt for at beskytte religionsfriheden. I Indien er myndighederne i nogle tilfælde blevet kritiseret for at se igennem fingre med hinduistiske ekstremisters overgreb mod kristne og muslimer.

Krænkelser begået af civilsamfundet

- **Hadforbrydelser.** Disse forbrydelser omfatter religiøst motiveret verbal chikane, trusler og/eller fysisk overfald mod personer/grupper fra religiøse samfund, fx mod muslimske kvinder, der bærer

---

² https://en.wikipedia.org/wiki/State_atheism

tørklæde, mod jødiske mænd med kalot eller kristne, der bærer smykker med kors. Hadforbrydelsen omfatter også religiøst motiveret hærværk mod kirker, moskéer, synagoger, templer, skoler og andre bygninger, der anvendes af religiøse samfund.

- **Æresforbrydelser.** Nogle steder bliver personer, der er konverteret, udelukket af familien/landsbyen/ stammen – og i værste fald risikerer personen at blive udsat for vold eller henrettet.
- **Forfølgelse af personer/grupper fra en religiøs gruppe.** Forfølgelsen kan skyldes, at vedkommende har en anden tro, har krænket en andens religion, ikke har en tro mv. Flere steder i verden begår ekstremistiske religiøse grupper overgreb mod mennesker, der har en anden tro eller gør noget, der er forkert i de pågældende gruppers øjne. Der er ekstremistiske islamistiske grupper som ISIL og Boko Haram, ekstremistiske hinduistiske grupper i Indien, ekstremistiske buddhistiske grupper i Myanmar og i USA har ekstremistiske kristne grupper angrebet abortlæger og –klinikker.³
- **Ødelæggelse af religiøse helligdomme mv.** I Afghanistan ødelagde Taleban store Buddha-statuer, i Syrien har ISIL bl.a. ødelagt et 1600 år gammelt kloster.
- **Trusler mod mennesker, der har en anden tro, om enten at konvertere til en bestemt tro eller flytte væk – dette kan føre til religiøst betinget massedrab og udrensning af bestemte religiøse/etniske grupper, i værste fald folkedrab.** Den slags metoder er fx anvendt af ISIL over for kristne og yazidier. Den blev også anvendt over for mindretal i forbindelse med den sekteriske vold og udrensning, der foregik i Bagdad og andre områder i Irak efter Hussein-styrets fald.

Foto: Wikimedia

Århundreders fred mellem kristne og muslimer i Indonesien ødelægges i disse år af ekstremister. På billedet ses nedbrændt kirke.

---

³ Definitioner af terrorisme kan findes på: <https://da.wikipedia.org/wiki/Terrorisme>

Sekularisering

Sekularisering, demokrati og religionsfrihed hænger sammen. Og alligevel kan der i praksis opstå skismaer, så religionsfriheden krænkes. I dette kapitel skal du læse om betydninger og konsekvenser af et sekulariseret samfund, hvor både religiøse og ikke-religiøse livsanskuelser og levemåder lever side om side. Her gives en række eksempler på, hvordan der i disse kulturmøder kan opstå konflikter, som ikke entydigt kan håndteres inden for vores officielle bestemmelser og lovgivningstekster om rettigheder og friheder. I tillægget til allersidst i kapitlet er der særlig fokus på samvittighedskonflikter og frihedsrettigheder, der knytter sig til minoritetsgrupper.

Ordet sekularisering kommer af ordet saeculum⁴ (tidsalder) og betyder *verdsliggørelse*. Ordet bruges også som et udtryk for, at en ikke-religiøs tankegang er blevet dominerende i et samfund. Med sekularisering tænkes der især på den europæiske kultur, hvor kristendommens og kirkens magt og indflydelse siden renæssancen er blevet stadig mindre i de fleste europæiske samfund. Op gennem Middelalderen var kirken med pavemagten i spidsen en enerådende magt over tro, tænkning og uddannelse.

Fra og med oplysningstiden i 1700-tallet tog sekulariseringsprocessen for alvor fart. Samfundene blev i stadig mindre grad styret efter kirkens religiøse principper. Selv om de fleste troede på en Gud bag det hele, blev det et ideal for mange, at mennesket selv skulle være *myndigt* uden kirken.

Sekularisering angår spørgsmålet om myndighed og autoritet i et samfund. I et sekulært samfund har én bestemt religion ikke retten til at bestemme over et samfunds værdier, moral og tro. I et sekulært-demokratisk samfund bestemmes et samfunds værdier og normer i en demokratisk proces og besluttet ved en afstemning.

Denne styreform giver mulighed for, at lovgivningen kan ændres; så hvad der er lovligt den ene dag, kan være ulovligt den anden. - Der råder derfor en art *relativisme* i et demokrati.

Religionsfavoriserende grundlove

Nogle landes grundlove favoriserer ét trossamfund. Således den danske grundlov, § 4: *”Den evangelisk-lutherske kirke er den danske folkekirke og understøttes som sådan af staten”*.

At vi i Danmark have denne bestemmelse hænger historisk sammen med, at den overvejende del af befolkningen tilhører folkekirken. For øjeblikket 77,8 % af den danske befolkning. Bestemmelsen udfordres i vores tid, idet den kan udlægges som en urimelig favorisering af én religion. Nogle ønsker en fuldstændig adskillelse af stat og kirke. Indtil 1975 var der en meget tæt forbindelse mellem folkekirken og folkeskolen. Folkeskolens kristendomsundervisning var også en dåbsoplæring for de mange barnedøbte, og kristendomsundervisningen skulle være i overensstemmelse med den evangelisk-lutherske lære.

---

⁴ Den Store Danske: Se *Sekularisering*.

I 1975 blev den danske folkeskole *sekulariseret*, og kristendomsfaget kunne herefter *ikke* være forkyndende, men kun kundskabsmeddelende. Der skal i dag også undervises i ikke-kristne religioner og livsanskuelser, herunder i ateisme. Kristendommen, som i Danmark først og fremmest vil sige den evangelisk-lutherske lære fylder mest i undervisningen, både i bredden og i dybden. Modsat må undervisningen i ikke-kristne religioner ikke kun være overfladisk, men skal på trods af et mindre timeantal indeholde dybdeundervisning.

Det anses således ikke for at være *udemokratisk* eller i strid med principperne for *religionsfrihed*, at flertallets religion fylder mest i folkeskolen, men undervisning i andre religioner end majoritetsreligionen skal også være en betydelig del af religionsundervisningen, og forældre kan endvidere kunne få deres børn fritaget fra religionsundervisningen (kristendomsundervisningen), også selv om den ikke er forkyndende.

Lignende skoleforhold gælder i Tyrkiet, som langt overvejende er et muslimsk land. Her kan jøder og kristne få deres børn fritaget for islamundervisning, hvorimod andre grupper (alevier og ateister) ikke kan, hvilket har ført til sager ved Den europæiske menneskerettighedsdomstol.⁵

Religionsneutrale grundlove

Andre demokratiske landes grundlove er religionsneutrale. Grundloven begunstiger i disse lande ingen religioner eller livsanskuelser, men alle livssyn er principielt ligestillede. Således fx den amerikanske og den franske.

Sekularisme

Sekularisme vil sige det *princip* eller den politiske ide for et samfund, at religion skal *adskilles* fra staten og dens institutioner. Det vil fx sige fra politik, fra skolen, fra uddannelsessystemet og fra forskning.

Sekularisme er *ikke* det samme som ateisme, der er et livssyn og en holdning. Sekularismen ligestiller for det første alle religioner, herunder religion og ateisme, men sekularismen udelukker også alle religioner fra statens anliggender, og derfor kan sekularisme i sig selv opfattes som ateisme. I et konsekvent sekularistisk samfund udelukkes religion fra staten og statsinstitutionerne, og religion kommer derfor til at høre til i *privatsfæren*.

Begrebet "det offentlige rum" er et centralt begreb i relation til religionsfrihed og sekularisme. Det offentlige rum er det *fælles* rum i samfundet, som vi sammen "ejer" som samfundsborgere, og som ikke nogen ejer: Det fælles Danmark, kan man kalde det. Det er de institutioner, bygninger, veje, parker og steder, hvor vi alle frit kan færdes og komme. Offentlige *medier* som radio og fjernsyn (DR) er også en del af det offentlige rum.

Foto: Wikipedia

---

⁵ <http://www.kristeligt-dagblad.dk/udland/tyrkiske-boern-skal-laere-mere-om-islam>

Se fx: Lisbeth Christoffersen: To domme om religionsundervisning i skolerne, Religionslæreren nr. 1/2008

Religion i det offentlige rum

Hvilken rolle må religioner spille i det offentlige rum? Når vi i Danmark har hospitalspræster på offentlige sygehuse – og nu også en hospitalsimamer – er det et eksempel på religion i det offentlige rum. I Danmark er der tradition for, at religion spiller en rolle i det offentlige rum. Folkekirken i særdeleshed.

Der pågår adskillige debatter og retssager i Europa om religion i det offentlige rum. Det er derfor centralt at forstå, hvilke muligheder og begrænsninger, vi stilles overfor i det offentlige rum. Flere synspunkter skal vejes op imod hinanden.

Fx kan man argumentere for, at religionsfrihed er en frihed *til* religion, og ikke en frihed *fra* at møde religion i det offentlige rum. Religionsudøvelsen i det offentlige rum må modsat være *begrænset* af hensyn til andres frihed, dvs. andres religion og ikke-religiøsitet. Det vakte således en undren i politiske landskab, da en dom i 2009 ved Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol dømte det i strid med menneskeretten, at der hænger krucifikser i italienske klasseværelser. Andre glædede sig over dommens retfærdighed. Siden blev dommen med 17 stemmer imod 15 omstødt igen, hvilket viser sagens kompleksitet.⁶

Ordet *sekularisme* bliver også brugt i en *negativ* betydning, og i negativ betydning er fx Frankrig under anklage for at udøve sekularisme. Det negative består i en *udrensning* af religion i det offentlige rum. Hvor *sekularisering* (kun) betyder adskillelse af stat og religion, betyder *sekularisme* i negativ forstand frihed *fra* religion.

Er det religionsfrihed, hvis det religiøse *kun* hører hjemme i den private sfære, som fx private trosforestillinger, ritualer og fællesskaber i hjemmet eller i private foreninger, religionsudøvelse i private forsamlinger, institutioner og bygninger?

Hvornår er det en diskrimination eller en krænkelse af religionsfriheden, når det religiøse udtryk forbydes i det offentlige rum? Og hvornår er det en diskrimination eller krænkelse af andres frihed, når religion fylder for *meget* i det offentlige rum?

Hvilken grundantagelse fører til, at religion ifølge sekularisme skal ud af det offentlige rum? Eller kan man omvendt argumentere for at religion som udgangspunkt skal have lov til være til stede i det offentlige rum?

Sekularisme - brugt i negativ forstand - er under anklage for at krænke religionsfriheden. Anklagen lyder på, at sekularismen kan blive en holdningsmæssig overmagt, der udøver en ny slags censur i samfundet og selv kommer til at ligne den overmagt, som kirken var i Middelalderen. Anklagen er, at den selv bliver til det, som den forsøgte at modarbejde.

⁶ - <http://jyllands-posten.dk/indland/ECE4341786/Politisk+forbl%C3%B8ffelse+over+krucifiks-dom/?page=1>
- <http://www.kristeligt-dagblad.dk/kirke-tro/protestanter-jubler-over-krucifiks-dom>
- <http://www.b.dk/kommentarer/paa-med-korset>

Øvelse G Samtale og debat om religion i det offentlige rum

Skal det være tilladt at bære religiøse symboler, klædedragt, smykker og synlige tatoveringer i *det offentlige rum*? Begrund dine svar!

En pædagog, en lærer på sit arbejde, en dommer i retten, en TV-speaker, en sygeplejerske, der plejer fx døende, en sundhedsplejerske, der kommer på besøg i hjemmet, en skoleinspektør i folkeskolen eller en gymnasirektor?

Andre spørgsmål om religion i *det offentlige rum*:

- Skal der være religionsundervisning i en offentlig skole? (Det er der ikke i Frankrig)
- Må en lærer give sine religiøse holdninger til kende i undervisningen?
- Må man samles på skoler og arbejdspladser til bøn og andagt i pauser?
- Må der hænge religiøse symboler i klasseværelset?
- Må kirkeklokker og minareter kalde til bøn og gudstjeneste?
- Må skoleelever bære religiøse symboler i offentlige skoler?
- Må man bære burka, nikab, tørklæde, munke/nonnedragt, præstekjole ... i det offentlige rum? Hvordan vil du evt. skelne og opdele i forskellige problemstillinger?
- Skal sproget være religionsneutralt i det offentlige rum, eller må en lærer fx gerne sige: Man må ikke bare ødelægge naturen, for den er jo skabt af Gud!

Frihed og frisind

Religionsfrihed er en frihed til at have forskellige værdier og holdninger.

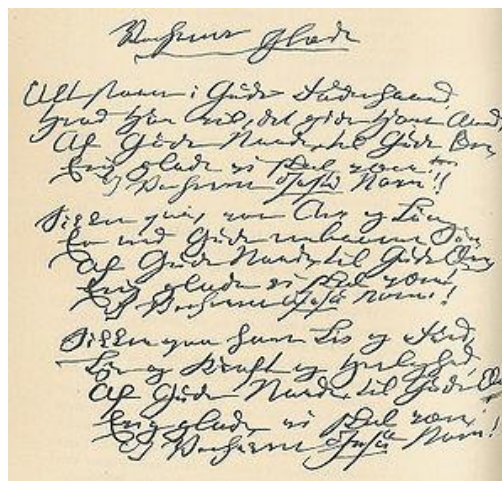
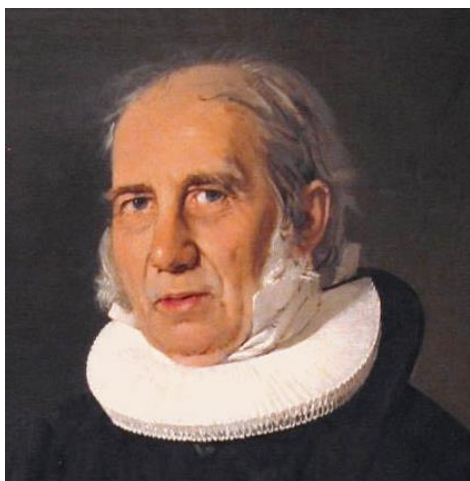
Folkeskoleloven fra 2013 anvender ligesom flere tidligere skolelove ordet *åndsfrihed*. Dette ord rummer på én gang ordene tanke-, samvittigheds- og religionsfrihed.

Stk. 3. Folkeskolen skal forberede eleverne til deltagelse, medansvar, rettigheder og pligter i et samfund med frihed og folkestyre. Skolens virke skal derfor være præget af åndsfrihed, ligeværd og demokrati.

Ordet har bl.a. fået betydning gennem N.F.S. Grundtvigs virke og forfatterskab. Et ofte anvendt citat af Grundtvig lyder: "Frihed for Loke, så vel som for Thor". Thor og Loke var var meget forskellige typer! I samfund af åndsfrihed har begge fuld ret til at ytre sig. Folkeskolen – såvel som gymnasieskolen – skal afspejle mangfoldighed i "ånd", dvs. holdninger, værdier, religioner og –ismer. Gennem et møde med ideernes mangfoldighed, muliggøres en *almen* dannelse i åndsfrihed.

Grundtvig yndede ordet *frisind*. For mange lyder ordet tolerance som et synonym til ordet frisind: At være frisindet er vel det samme som at være tolerant?⁷

Imidlertid modstilles begreberne undertiden, så de betyder det *modsatte* af hinanden. Pointen er denne: Tolerance kan opfattes sådan, at man *skal* mene, at det ene kan være lige så godt som det andet, og man skal i hvert tilfælde *ikke* tro, at man selv har fundet sandheden eller "de vises sten". – Denne form for tolerance bliver det modsatte af, at mene, at noget er godt og sandt, og andet er dårligt og løgn. På den måde kan tolerancen blive en *tvang* til at alle skal mene det samme.

Grundtvig mente, at det modsatte skulle gælde i et *frit* samfund: Synspunkterne skal kæmpe! – Vi taler også om valg-kamp! Grundtvig ville fastholde retten til at mene, at alt ikke er lige godt. Kæmp derfor for det, som du har kært! Kæmp med *ordets* sværd, og intet andet sværd. Loke har frihed til at kæmpe med sit sværd, og Thor har frihed til at kæmpe med sit. – Sagt på anden måde: At man tolererer andre menneskers frihed og taleret betyder ikke, at man tolererer deres holdninger.

⁷ Højskolemanden dr.pæd. Holger Kjær udgav i 1961 bogen "Tolerance eller frisind", hvor begreberne tolerance og frisind blev modstillet og deres rødder i europæisk åndshistorie afdækket. Holger Kjær yndede at dyrke begrebslige modstillinger. Bogens tema dukker jævnligt op i den politiske debat.

Religionsfrihed i konflikt med andre rettigheder

Religionsfriheden kan komme i konflikt med andre rettigheder. Det gælder fx kvinders rettigheder, homoseksuelles rettigheder, ytringsfriheden, børns rettigheder og regler om dyrevelfærd.

Religionsfrihed kan konflikte med kvinders rettigheder?

I debatten om muslimske kvinder, der bærer tørklæde, fremfører kritikerne af denne praksis fx, at den er *kvindeundertrykkende*, og at den er udtryk for, at kvinden er underlagt, hvad manden og/eller religionen bestemmer.

En dansk interviewundersøgelse fra 2007¹ konkluderede, at det er kvindernes eget valg, når muslimske kvinder bærer hijab eller en anden form for tørklæde, for det spiller ikke den store rolle for muslimske mænd, om kvinderne bærer tørklæde. Blandt muslimske kvinder svarer 42 %, at det er "meget vigtigt" eller "vigtigt" for dem at bære tørklæde, mens 48 % svarer, at det "ikke" eller "slet ikke" er vigtigt for dem. Samtidig svarer 66 % af mændene, at det "ikke" eller "slet ikke" er vigtigt for dem, at deres koner bærer tørklæde, mens 29 % svarer, det er "meget vigtigt" eller "vigtigt".

Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol godkendte i den dom den 1. juli 2014, at den franske lov fra 2010 om forbud mod at tildække sit ansigt i det offentlige rum *ikke* er i strid med Den Europæiske Menneskerettighedskonvention. Den franske lov er ikke et specifikt forbud mod muslimske klædedragter som niqab og burka, men et generelt forbud mod at tildække ansigtet (bortset fra øjnene) i det offentlige rum, og indebærer også et forbud mod masker, der tildækker alt bortset fra øjnene.

Sagen ved Menneskerettighedsdomstolen var anlagt af en fransk muslim, som anførte, at hun bærer burka og niqab i overensstemmelse med sin religiøse tro, kultur og personlige overbevisning. Hun har videre forklaret, at hun gør det frivilligt, og at hverken hendes mand eller andre i familien har presset hende til at klæde sig på denne måde. Hun tilføjede, at hun bar niqab både offentligt og privat, men ikke systematisk. Under visse omstændigheder bar hun ikke niqab, men hun ønskede at være i stand til at bære den, når hun besluttede sig for at gøre det. Hendes mål var ikke at genere andre, men at føle en indre fred. Læs mere om sagen på Sameksitens.dk.²

Et andet eksempel er kvinders ret til at kunne blive forkynder/religiøs leder. Danmark fik sine første kvindelige folkekirkepræster i 1948, altså 33 år efter, at kvinder fik valgret. Både i Danmark og andre lande er der blandt muslimer grupper og personer, som arbejder for at få uddannet og ansat kvindelige imamer. Der er allerede moskéer forskellige steder, hvor der er kvindelige imamer. Et af argumenterne for at indføre kvindelige imamer er, at de i højere grad end mandlige imamer vil fokusere på kvinders rettigheder, når de forkynder og tolker Koranen og de øvrige islamiske skrifter.

Religionsfriheden kan konflikte med homoseksuelles ligestilling, særligt homoseksuelles ret til at indgå ægteskab kan konflikte med et religiøst syn på homoseksualitet og ægteskab

Helt grundlæggende kan det komme til et sammenstød mellem et trossamfundets syn på homoseksuelle og homoseksuelles rettigheder, accept og ligestilling i samfundet. I den ene ende af skalaen findes der trossamfund, der betragter homoseksualitet som synd, mens der i den anden ende af spektret er trossamfund, der ikke lægger vægt på menneskers seksualitet.

En konkret konflikt er spørgsmålet om homoseksuelle har samme adgang som alle andre til *religiøse* handlinger som fx *vielse*. Det er et spørgsmål, der i de seneste år er blevet heftigt debatteret i både Danmark og flere andre, især vestlige, lande. Diskussionen har pågået både i samfundet og i de enkelte

trossamfund. Konflikten består især i, at nogle trossamfund rent læremæssigt ikke betragter et forhold mellem to af samme køn som et *ægteskab*, mens homoseksuelle anser et homoseksuelt parforhold som lige så legitimt som et heteroseksuelt parforhold og hævder denne ret ud fra princippet om, at man ikke må forskelsbehandle på grund af køn eller seksualitet.

Folkekirken har vedtaget en ritual for vielse af homoseksuelle og har samtidig givet den enkelte præst frihed til af samvittighedsgrunde ikke at foretage en homoseksuel vielse.

Religionsfrihed betyder, at det enkelte religiøse samfund har ret til at have den lære og praksis, som de finder mest rigtig. Staten skal derimod sikre, at homoseksuelle har lige adgang til at blive viet.

Religionsfriheden kan konflikte med ytringsfriheden

Religionsfriheden er tæt forbundet med ytringsfriheden og forsamlingsfriheden – ikke mindst i forhold til forkyndelsesfriheden og for udøvelsen af religionen. Men religionsfriheden kan også komme i konflikt med ytringsfriheden. Ligesom et trossamfund må finde sig i kritik og modsigelse af deres tro og lærdomme, så kan et trossamfund heller ikke – under påberåbelse af religionsfrihed – sætte sig ud over de grænser, der i almindelighed gælder for ytringsfriheden. Religionsfriheden, herunder forkyndelsesfriheden, indebærer ikke en udvidet ytringsfrihed for et trossamfund eller dets medlemmer i forhold til andre borgere.

Med ganske få begrænsninger har enhver borger i Danmark også ret til at benytte sin ytringsfrihed til at kritisere og diskutere et trossamfund og dets religion. Begrænsningen under den danske lovgivning ligger i den blasfemi-bestemmelse, som gør det strafbart at drive spot med eller forhåne et "lovligt bestående religionssamfunds tros lærdomme eller gudsdyrkelse". Det er en bestemmelse, der ikke har været brugt ret meget i praksis. Den seneste sag ligger tilbage i 1971, og den endte med en frifindelse.

Der har med mellemrum været debat om, hvorvidt bestemmelsen skal ophæves. Kritikerne anfører, at blasfemibestemmelsen begrænser ytringsfriheden. Argumentet for at bevare paragraffen i straffeloven har senest været, at den kan være et værn mod tilfælde, hvor nogle offentligt vil afbrænde bibles, koraner eller andre helligskrifter.

I sagen om Jyllands-Postens karikaturtegninger af profeten Muhammed kom Rigsadvokaten frem til, at der ikke var grundlag for at rejse tiltale med henvisning til blasfemi-bestemmelsen.

Religionsfriheden kan konflikte i forhold til børns rettigheder

Børn er som udgangspunkt underlagt deres *forældres* myndighed, og samtidig har de rettigheder, som er formuleret i FN's *børnekonvention*. Denne dobbelthed kan også give konflikter i forhold religionsfriheden, fx i spørgsmålet om rituel omskæring af drenge som det praktiseres i jødernes og muslimeres religionsudøvelse eller tradition. Som spæd kan barnet ikke selv tage stilling, og spørgsmålet er derfor, om det er et overgreb mod et drengebarn, når dets forældre beslutter, at drengen skal omskæres som lille. Det er et spørgsmål, der til tider diskuteres heftigt.

I 2014 havde ingen lande forbudt omskæring af drenge.⁸ Modsat med omskæring af piger, som FN har engageret sig stærkt i at bringe til ophør. Således er 6. februar udnævnt til FN's internationale dag mod omskæring af piger.

Religiøs omskæring af drenge vurderes således ikke at være et overgreb på barnet, men en forældreret.

---

⁸ <https://sundhedsstyrelsen.dk/da/nyheder/2013/omskae-ring-af-drengboern>

Religiøse traditioner for slagtning af dyr kan konflikte med lovgivning om dyrevelfærd

Et andet område, hvor danske jøder og muslimer oplever et pres mod deres religiøse rettigheder, er i spørgsmålet om retten til rituelle slagtninger – jødisk schæchtning og muslimsk halal-slagtning. Danmark indførte i februar 2014 et forbud mod rituelle slagtninger uden en forudgående bedøvelse med en boltpistol. Efter de tidligere regler blev bedøvelsespistolen først aktiveret umiddelbart efter halssnittet. Begrundelsen for forbuddet er dyrevelfærd, idet ”dyr skal skånes for enhver undgåelig smerte, psykisk belastning eller lidelse under aflivning og dermed forbundne aktiviteter,” som det hedder i bekendtgørelsen. Heroverfor står hensynet til religionsfriheden.

Institut for Menneskerettigheder anbefalede i sit høringssvar³:

- *at Fødevarestyrelsen løbende vurderer behovet for, af hensyn til religionsfriheden, at genindføre en dispensationsadgang til kravet om forudgående bedøvelse før slagtning efter religiøse forskrifter.*
- *at Fødevarestyrelsen i dialog med relevante religiøse organisationer i Danmark afklarer, hvorvidt bekendtgørelsens krav om forudgående bedøvelse ved rituel slagtning reelt hæmmer adgangen til rituelt slagtet kød i Danmark eller på anden vis anses for problematisk i forhold til religionsfriheden.*

Det er fortsat tilladt at importere kød (halal og kosher), der er slagtet i udlandet uden forudgående bedøvelse. Forbuddet mod rituelle slagtninger uden forudgående bedøvelse blev i januar 2015 kritiseret i en rapport fra Europarådet med henvisning til, at traditionel slagtning er en *religiøs rettighed*.⁴

Kilder til afsnittet ”religionsfrihed i konflikt med andre rettigheder”:

¹ ”IntegrationsStatus om integrationen i Danmark i 2007”, udarbejdet af instituttet Catinét og omtalt i Kristeligt Dagblad den 19. april 2008.

<http://www.kristeligt-dagblad.dk/kirke-tro/s%C3%A5dan-fik-vi-kvindelige-pr%C3%A6ster>

² ”Et burkaforbud vil være religiøs diskrimination”, Sameksistens.dk, 04-07-2014.

http://www.sameksistens.dk/nyhed/?tx_ttnews%5Btt_news%5D=567&cHash=2dc9983a85989098fbcdf2679108d436

³ [Høringssvar fra Institut for Menneskerettigheder til bekendtgørelsen om slagtning og aflivning af dyr, Institut for Menneskerettigheder, 04-12-2013](http://menneskeret.dk/files/media/hoeringssvar/h%C3%B8ringssvar_afgivet_i_2013/december_2013/140_b_bkg_slagtning_og_aflivning_af_dyr.pdf)

http://menneskeret.dk/files/media/hoeringssvar/h%C3%B8ringssvar_afgivet_i_2013/december_2013/140_b_bkg_slagtning_og_aflivning_af_dyr.pdf

⁴ [Danmark får kritik for slagteforbud og hårde ord om minoriteter, Berlingske.dk, 20-01-2015](http://berlingske.dk/20-01-2015)

Samvittighedskonflikter og frihedsrettigheder til mindretallene

Religionsfrihed er nært forbundet med samvittighedsfrihed. Staten kan beskytte individets samvittighedsfrihed gennem frihedslovgivning for mindretallet.

Menneskerettighederne giver det enkelte menneske retten til *samvittighedsfrihed*. Man har ret til at nægte at udføre handlinger, der strider imod ens samvittighed.

At have en religion betyder som regel også, at man har en bestemt levemåde og en bestemt moral og ofte et bestemt syn på fx køn, livets hellighed, døden, ægteskabet, spiseregler, børneopdragelse, naturen mv.

Et menneskes samvittighed er først og fremmest bundet til dets religion og livssyn, og det vil være en *krænkelse* af religionsfriheden, hvis man tvinger et menneske til at handle imod dets samvittighed.

Ingen kan tvinges til at handle imod sin samvittighed, heller ikke hvis et lands lovgivning har besluttet, at noget skal være *lovligt*.

I et demokrati beslutter et *flertal*, hvad der skal være *lovligt*. Sådan er *styreformen*. Demokratiet er (kun) en styreform. Hvad der i religiøs forstand er sandt, og hvad der er løgn, kan naturligvis ikke afgøres demokratisk. Et demokrati kan kun afgøre, hvad der er lovligt eller ulovligt.

Det kan fx være både ulovligt og lovligt at medvirke til at afslutte uhelbredeligt syges liv (aktiv dødshjælp). Det kan både være lovligt og ulovligt at afslutte sit eget liv (legaliseret selvmord). I Danmark er det forbudt. I Schweiz og Holland er det tilladt.

En lang række etiske og religiøse spørgsmål ser vi som mennesker meget forskelligt på, - og der er også forskelle på, hvordan religionerne ser på spørgsmålene. Der er typisk også forskelle på de holdninger, som religiøse og a-religiøse har til visse etiske spørgsmål, fx abortspørgsmålet. En del af disse uenigheder ender med at blive samvittighedsspørgsmål.

Frihedslovgivning i samvittighedsspørgsmål

Et samfund kan beskytte det enkelte menneskes samvittighed ved at have en lovgivning med særlige *frihedsrettigheder* for mindretal.

Eksempler på særlige mindretalsrettigheder:

- Læger har ret til *ikke* at medvirke ved en provokeret abort
- Forældre har ret til at få deres børn fritaget fra kristendomsundervisning i skolen
- Forældre har ret til at oprette friskoler (og får udgifterne delvist dækket af staten)
- Præster har ret til *ikke* at vie brudepar i strid med deres samvittighed (fraskilte, homoseksuelle)
- Tidligere (før værnepligtens afskaffelse) havde unge mænd ret til at nægte at bære våben, og fik i stedet samfundstjeneste

Eksempel 1

Der kan opstå tilfælde, hvor en mindretalsrettighed kan blive vanskelig at håndtere i praksis. Et eksempel kan være en religiøs gruppe (Jehovas Vidner), som ikke ønsker at modtage blodtransfusion, hvilket er deres ret. Dette modsvarer af lægeløftet, der påbyder en læge at redde liv. Ved svær tilskadekomst kan det være umuligt at kommunikere med den tilskadekomne, - om hun stadig ikke ønsker at modtage blod?

Øvelse H

Hvad skal lægen gøre, hvis det er velkendt, at patienten er medlem af et religiøst samfund, der ikke ønsker at modtage blodtransfusion?

Eksempel 2

Den europæiske Menneskerettighedsdomstol dømte i 2014, at det var i strid med den grundlæggende menneskeret til *samvittighedsfrihed* ikke at tillade unge mænd at være militærnægtere af samvittighedsgrunde. Sagen var indbragt af fire unge mænd i Tyrkiet, der tilhørte Jehovas Vidner.

<http://www.jw.org/da/nyhedsoversigt/juridisk/efter-omr%C3%A5de/tyrkiet/echr-dom-samvittighedsn%C3%A6gtere/>